

ऋषभतर्पण : जैन क्रियाकांड विषयक एक सरस कृति

सं. विजयशीलचन्द्रसूरि

दरेक धर्मसंप्रदायने पोताना आगवा क्रियाकांडो अने आचार-अनुष्ठानो होय छे. नयां ज्ञानमार्गनी वातो धर्म-संप्रदायने दीर्घायु नथी आपी शकती. धर्मनो आंतर-प्राण भले ज्ञानमार्गमां होय, पण तेने उल्लसित-पल्लवित करनार अने दीर्घकाळ पर्यंत लोकहृदयमां जीवंत राखनार तत्त्व ते तो ते धर्म-संप्रदायनां क्रियाकांड अने आचार-अनुष्ठानो ज, एम कहेवामां अजुगतुं नथी.

भारतीय संस्कृतिने संबंध छे त्यां सुधी, धर्मसाधनानो आदर्श आत्मसाक्षात्कार अने मोक्षप्राप्ति छे. दरेक भारतीय धर्मसंप्रदाये, एक या बीजा रूपमां, आ आदर्शने स्वीकार्यो छे. आम छतां, आ आदर्शने सिद्ध करवा माटेनां साधनो, उपायो के मार्गो विविध होय छे. ज्ञानयोग, कर्मयोग, ध्यानयोग, भक्तियोग अने एवां विविध साधनो द्वारा आ आदर्श सुधी पहुँची शकाय छे, एम आपणा धर्मपुरुषोए कह्युं छे.

आमां पण, ज्ञानयोग अने ध्यानयोग ए तो बहु विकसित आत्मदशावाळा साधकोना वशनां साधन छे. जनसाधारण जेनुं आलंबन लईने धर्मसाधना कर्यानो परितोष पामी शके, तेवां साधनो तो कर्मयोग अने भक्तियोग ज. आ बन्ने योगो एवा छे के जे बहोळा लोकसमूहना चित्तने आकर्षी शके छे, अने “दुःखतप्त तथा अपायबहुल जीवनमां पण, आ योगो द्वारा, धर्म सुपेरे अने विना कष्टे साधी शकाय छे” एवी धर्माभिमुखता लोकचित्तमां प्रेरे छे. अथी ज, जेम अन्य धर्मोना, तेम जैन धर्मना आचार्योए पण धर्मसाधनाना प्रथम अने अत्यावश्यक पगथियालेखे क्रियामार्ग अने भक्तियोग उपर, भले पोत-पोतानी आगवी परिभाषामां, पण, घणो भार मूक्यो छे. अटलुं ज नहि, पण ए क्रियामार्ग अने भक्तिमार्गनी साधना माटे तेमणे विविध धार्मिक क्रियाकांडो अने अनुष्ठानो पण रच्यां छे.

गृहस्थोचित क्रियाकांडोमां एकबाजु जैन परिपाटी प्रमाणे गर्भाधान-संस्कारादि सोळ संस्कारोना विधि मळे छे. तो त्रीजी बाजु देवपूजाथी मांडीने शान्तिक-पौष्टिक विधानो तथा मंत्र-यंत्रगर्भित अनुष्ठानो पण प्राप्त छे. एनी

વિગતો આપણને જૈન ધર્મના મુદ્રિત-અમુદ્રિત આચારગ્રંથો દ્વારા તથા પ્રચલિત ક્રિયાનુષ્ઠાનો દ્વારા મળી શકે તેમ છે.

જો કે જૈન ગ્રંથોમાં બીજાં ઘણાં વિધિ-વિધાનો છે; મૃત આત્માની પુણ્યસ્મૃત્યર્થે તથા તેનાં સત્કર્મોની અનુમોદનાર્થે તેમ જ માંગલિક પ્રસંગોએ વિઘ્ન-રોગ-શોક-ઉપદ્રવાદિના ઉપશમાર્થે શાન્તિસ્નાત્રાદિ અનુષ્ઠાનો પણ થતાં હોય છે; પણ મૃત્યુ પામેલી વ્યક્તિની પાછલ શ્રાદ્ધ કે તર્પણ જેવું અનુષ્ઠાન જેમ બ્રાહ્મણ-સંપ્રદાયમાં મળે છે - થાય છે, તેવું કોઈ અનુષ્ઠાન જૈન ધર્મમાં જોવા મળતું નથી, કે તેવાં અનુષ્ઠાનો વિધિ પણ આજપર્યંત કોઈ જૈન ગ્રંથમાં જોવામાં કે સાંભળવામાં આવ્યો નથી. જૈનો મરણોત્તર શ્રાદ્ધ-પિંડદાન કે તર્પણમાં માનતા નથી; બલ્કે એનો નિષેધ/વિરોધ કરે છે, એવો એક સ્વીકૃત સ્થાલ પરાપૂર્વથી આપણે ત્યાં પ્રવર્તે છે. અને આથી જ જૈનોમાં આવો કોઈ વિધિ આજે થતો પણ નથી.

પરંતુ એક સંસ્કૃત-કૃતિ પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રી વિજયસૂર્યોદયસૂરિજી મ. ના સંગ્રહિત એક પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગુટકામાંથી તેઓશ્રીને મળી આવી છે; એવું નામ છે “ઋષભતર્પણમ્”. જે ગુટકામાંથી આ કૃતિ મળી આવી છે તે ગુટકાનાં વિવિધ પૃષ્ઠોમાં સંવત ૧૬૪૨, ૧૬૪૩, ૧૬૪૬ એ ત્રણ સંવતો લખાયેલ જોવા મળે છે અને તે સંવતો, તે તે પૃષ્ઠ પર પૂરી થતી કોઈ કૃતિની પૂર્ણાહૂતિ તે વર્ષે થઈ હોવાનું નિર્દેશ છે, એ ઉપરથી, આ ગુટકો ૧૭મા શતકના પૂર્વાર્ધમાં લખાયેલો હોવાનું માનવામાં કોઈ અડચણ નહે તેમ નથી; અને એટલે જ, આ ઋષભતર્પણ પણ તે ગુટકાના સમય કરતાં વધુ જૂની કૃતિ છે એ પણ સહજ જ સિદ્ધ થાય તેમ છે.

આ કૃતિના કર્તા પરત્વે કૃતિમાં કે ગુટકામાં ક્યાંય નિર્દેશ નથી. આમ છતાં, આ કૃતિ અને ગુટકો ઝુના (કાઠિયાવાડ)ના રહેવાસી શ્રાવક શિવસીના પઠનાર્થે લખવામાં આવ્યાં હોઈ, એ પ્રદેશના શ્રાવકોમાં આ કૃતિ તથા તેનો ઉપયોગ, તે સમયમાં પ્રચલિત હશે, એવું અનુમાન થાય છે. સૌરાષ્ટ્રના પ્રભાસપાટણ, પ્રાચી, ગિરનાર વગેરે તીર્થક્ષેત્રો, હિંદુ પરંપરામાં આજે પણ શ્રાદ્ધ અને પિતૃતર્પણ વગેરે અનુષ્ઠાન માટે માન્ય ધર્મક્ષેત્રો ગણાય છે. આ ક્ષેત્રોમાં પરંપરાથી આ બધાં અનુષ્ઠાનો થાય છે. એમ લાગે છે કે જૈન ગૃહસ્થવર્ગ પણ,

કોઈક કાળે, આ અજૈન કર્મકાંડ તરફ વળવા માંડ્યો હશે, અને તે તરફ વળતો તેને અટકાવવા માટે કે પછી જૈન પરંપરા પ્રતિ પાછો વાળવા માટે, કોઈક વિચારવંત પુરુષે આ તર્પણ-અનુષ્ઠાનનું નિર્માણ કર્યું હશે. જલ્લસ્નાનમંત્રમાં આવતાં 'સ્વર્ણરિખા' નદી અને 'ગજપદ' કુંડના ઉલ્લેખ પરથી આ રચના અને તેના રચનારનો સંબંધ સૌરાષ્ટ્રનો સંબંધ સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશ સાથે હોવાનું સમજી શકાય છે.

અંકદેરે શુદ્ધ છતાં કૃતિના પાછલા ભાગનાં કેટલાંક પદ્યો અશુદ્ધ છે. કૃતિ બે ભાગમાં વહેંચાયેલી છે : પહેલા ભાગમાં ઋષભતર્પણનો દંડક-પાઠ છે, અને બીજા ભાગમાં તર્પણનો પૂજા વિધિ છે. ભાષા ઘણી મધુર અને રોચક છે. દંડક-પાઠમાં ઋષભદેવ (પ્રથમ જૈન તીર્થંકર), પુંડરીક સ્વામી (ઋષભદેવના પટ્ટશિષ્ય), મરુદેવ (ઋષભદેવનાં માતા), નાભિરાજા (ઋષભદેવના પિતા), ભરત ચક્રવર્તી અને બાહુબલી (ઋષભદેવના બે પુત્રો), સુમંગલા અને સુનંદા (ઋષભદેવનાં બે પત્ની), બ્રાહ્મી અને સુંદરી (ઋષભદેવની બે પુત્રીઓ), મરીચિ અને શ્રેયાંસ (ઋષભદેવના પૌત્રો) તથા ગૌતમગ્ધર સમેત વર્ધમાન સ્વામી-આટલાં ઇષ્ટ તત્ત્વોનું સ્વસ્તિ, સ્વાહા, સ્વધા, વષટ્, નમઃ વગેરે જુદાં જુદાં મંત્ર-બીજાક્ષરો-પુરસ્સર સ્મરણ-સ્તવન કરવામાં આવ્યું છે. તે પછી તર્પણવિધિ કરાવનાર યજમાનને માટે પ્રાર્થનાઓ છે. એમાં ચક્રેશ્વરી દેવી, ગોમુખયક્ષ, ૧૬ વિદ્યાદેવીઓ તથા મહાલક્ષ્મી, ત્રિપુરા ઇત્યાદિ અન્યાન્ય અનેક દેવતાઓને પણ સ્મરવામાં આવ્યાં છે, તે નોંધપાત્ર છે. તે પછી આ તર્પણવિધિ જ્યારે કરાતો હોય તે વર્ષ-અયન-ઋતુ-માસ-પક્ષ-તિથિ-વારના નિર્દેશ સહિત, આ તર્પણવિધિ જેના શ્રેય-ગતિ અર્થે થતો હોય તે મૃત પિતૃઓનો ઉલ્લેખ કરવાનું સૂચન છે.

તે પછી આ તર્પણ કરાવવાથી થતા લાભો આ પ્રમાણે નોંધ્યા છે : આ તર્પણ થકી સઘઠ્ઠાં પૂર્વજો તૃપ્તિ પામે છે; જે પૂર્વજો/સ્વજનો અગ્નિ, વિષ, સર્પ આદિ કારણે કે શત્રુકૃત કામળ ટૂમળ કે શસ્ત્રપ્રયોગથી મર્યાં હોય; કૂવા આદિમાં ડૂબીને કે પર્વત પરથી જંપાપાત કરીને કે ભૂચ-તરસ-રોગાદિવશે મર્યાં હોય; ધનનાશને કે પ્રિયના વિયોગને લીધે જે મર્યાં હોય; વઢી કોઈ બાલક, યુવાન, વૃદ્ધ, સ્ત્રી, હઠાગ્રહી કુમારો, પુત્રવિહોળાં ગોત્રીયા જનો, ઋણને લીધે પૂર્વજન્મનાં વૈરી હોય તેવા લોકો વગેરે જે કોઈ મર્યાં હોય, તે સૌને

પ્રીતિ-પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય તેમજ મૃતાત્માઓ માત્સર્ય ત્યજી, નિર્વેર બની, પ્રીતિભાવ સર્જી, સુખ-ગતિ પ્રાપ્ત કરે અને અપ્રસન્નતા છોડીને સુપ્રસન્ન થાય તેવી પ્રાર્થના અહીં કરવામાં આવી છે.

વઢી, આ તર્પણવિધિ કરવાથી મૂઠ અને અશ્લેષા નક્ષત્રમાં જન્મેલા જનકના તે દોષો શમે છે; કુસ્વપ્ન, અપશુકન, અપમુહૂર્ત-આદિરૂપ અશુભ ભાવો શુભમાં પરિણમે છે; ચોર નાસે છે; શત્રુ ત્રાસે છે; સર્પાદિ મૂંઝાય છે; વૈરીઓ શોકગ્રસ્ત થાય છે; ઉપદ્રવો નષ્ટ થાય છે; વૃક્ષો ફળે છે; ધાન્ય નીપજે છે; પૃથ્વી પર નિત્ય ઉત્સવ પ્રવર્તે છે - इत्यादि અનેક વાતો પ્રાર્થનાના સૂરમાં આમાં સૂચવાઈ છે. દંડકને પ્રાંતે સૌનાં કલ્યાણની શુભ પ્રાર્થના મૂકી છે.

દંડકવિભાગ પછી આવે છે અનુષ્ઠાનવિભાગ. આ તર્પણવિધિને 'ઋષભતર્પણ' નામ આપવામાં આવ્યું છે અને આ કૃતિના છેવાડે નિર્દેશ્યું છે તેમ આ વિધિ જૈન શ્વેતાંબર સંઘને પ્રાણપણે પૂજ્ય શ્રીશત્રુંજયતીર્થ(પર્વત) પર આવેલા રાયણપગલાં (ઋષભદેવની રાયણવૃક્ષ તલે વિરાજતી પાદુકા) સમક્ષ જ કરવાનો છે તેથી, આ બીજા વિભાગમાં પ્રથમ, યજમાને (તથા વિધિકારકે) ભૂમિશુદ્ધિ તથા સ્નાનાચમન મંત્રપૂર્વક કર્યા પછી, ઋષભદેવની પ્રતિમાને પૂર્વાભિમુખ કે ઉત્તરભિમુખ પધરાવીને તે પર સુગંધ-જલ-કલશાભિષેક, દૂધનો, ઘીનો, ઇશુરસનો તથા સર્વૌષધીનો અભિષેક-કરવાના છે. તે પછી પુષ્પ, અક્ષત, ફલ, ધૂપ, નૈવેદ્ય પૂજા કરીને આરતી-મંગલદીવો કરવાપૂર્વક ઋષભતર્પણનો દંડક-પાઠ બોલતાં બોલતાં અખંડ જલ્દારા વડે શાંતિકલ્પશ્રવણનો છે. આથી સમજાય છે કે પહેલાં વિભાગમાંના દંડક-પાઠનો ઉપયોગ અહીં કરવાનો છે. આ રીતે, વિધિ પૂરો થયા બાદ મંત્રપાઠપૂર્વક મુનિરાજોને સુપાત્રદાન કરવાનું સૂચન છે ને ત્યારબાદ વિસર્જનવિધિ છે.

પ્રાંતે આ ઋષભતર્પણ સમૃદ્ધ ગૃહસ્થ વર્ષમાં બે વાર કરાવે તો તેને વિપુલ લક્ષ્મી મળે છે; અને શત્રુંજયતીર્થે રાયણવૃક્ષતલે કરે તો તેના પૂર્વજોની સદ્ગતિ થાય છે તથા તેના દોષો શમે છે, એમ મહિમા વર્ણવ્યો છે, અને સૂચવ્યું છે કે આ વિધિ, ઉપરિકથિત હેતુઓ સિવાય પણ, બિંબપ્રતિષ્ઠા, દેવધોજ્ય અને વિવાહ આદિ મંગલ કાર્યોના અવસરે કરવામાં આવે તો, તે કરનારને કાર્યસિદ્ધિ થાય છે; પુત્રીને બદલે પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે; ત્યાગ ન થતો

હોય તો લાભ થાય છે; ને દુષ્ટજનોના ઉપદ્રવો દૂર થાય છે. અને નિત્ય આ ઋષભતર્પણનો પાઠ કરે તેને (શત્રુજયની) યાત્રાનું ફઠ (ઘેર બેઠાં) મળે છે.

આ કૃતિ અદ્યાવધિ અપ્રગટ છે, અને આની બીજી કોઈ પ્રતિ ક્યાંય ઉપલબ્ધ થયાનું જાણમાં નથી. એટલે બીજી પ્રતિ ન મળે ત્યાં સુધી પ્રસ્તુત ગુટકાગત આની પ્રતિ તે એકમાત્ર પ્રતિ છે એમ માનવું જોઈએ.

શ્રીઋષભતર્પણમ્ ॥

॥ ૬૦ ॥ શ્રીગુરુધ્યો નમઃ ॥

ૐ નમઃ શ્રીપરમાત્મને આદિપુરુષાય પ્રથમભૂપતયે શ્રીનાભિજન્મને વૃષભધ્વજાય શ્રીમરુદેવોત્સન્નસન્નિને સુવર્ણવર્ણાય પન્નશતચાપોચ્ચાય લલિતાઙ્ગાય સુમન્ગલા-સુનન્દાઽઽનન્દદાયિને પુત્રશતસનાથીકૃતદિક્ક્રાય કાઞ્ચનદાં(દા)ન ચમત્કૃતસુપર્વતરવે પ્રથમમુમુક્ષવે દક્ષાય જ્ઞાનગર્ભાય પ્રકટિતસકલવ્યાપારાય કલ્પદ્રુમફલિતે(તા?)ધ્યવહારાય ક્ષીરનીરનિધિનીરપાયિને અષ્ટાપદગિરિશિરઃ-ક્ષિપ્તાઽષ્ટકર્મણે વિમલાચલચૂલાધિરૂઢપ્રૌઢશ્રિયઃ(યે) પ્ર(પ્રિ)યાલૂતરોર્મૂલે 'મસવસતાય'(? સમવસૃતાય) ત્રૈલોકિ(ક્ય)સ્વામિને પુણ્યાધ્વદર્શ(ર્શિ)ને સર્વદર્શ(ર્શિ)ને સર્વજ્ઞાય જગત્પિતામહાય મહીયસે [દેવ]દાનવપૂજિતાય વાસવાર્ચિતાંહુયે શરણ્યાય તીર્ણભવારણ્યાય ॥

ૐ ક્ષ્મીં ક્ષ્મીં વૃષ્ટ વૃષ્ટ । સ્વસ્તિ તે ભગવતેઽર્હતે પુણ્ડરીકાય । સ્વસ્તિ મરુદેવાયૈ । સ્વસ્તિ નાભયે । સ્વસ્તિ ભરતાય ભરતચક્રિણે । સ્વસ્તિ બાહુબલયે મહાબલાય । સ્વસ્તિ સુમન્ગલાયૈ । સ્વસ્તિ સુનન્દાયૈ । સ્વસ્તિ બ્રાહ્મયૈ । સ્વસ્તિ સુન્દર્યૈ । સ્વસ્તિ મરીચયે । સ્વસ્તિ શ્રીયાંસાય । સ્વસ્તિ વર્ધમાનાય સગૌતમાય ॥

ભગવન્ ! નમસ્તે સત્ત્વરજસ્તમોઽતીતાય ઋષભાય । નમઃ પુણ્ડરીકાય । નમો મરુદેવાયૈ । નમો નાભયે । નમો ભરતાય ભરતચક્રિણે । નમો બાહુબલ[યે] । મહાબલાય નમઃ । સુમન્ગલાયૈ નમઃ । સુનન્દાયૈ નમઃ । નમો બ્રાહ્મ્યૈ । નમઃ સુન્દર્યૈ । નમો મરીચયે । નમઃ શ્રીયાંસાય । નમો વર્ધમાનાય સગૌતમાય ॥

પ્રભો ! પ્રથમતીર્થઙ્કરાય ભગવતે વૃષ્ટ । ભરતાય ભરતચક્રિણે વૃષ્ટ ।

वषट् बाहुबलये । महाबलाय वषट् । सुमङ्गलायै वषट् । सुनन्दायै वषट् ।
ब्राह्म्यै वषट् । सुन्दर्यै वषट् । मरीचये वषट् । श्रीयांसाय वषट् । वर्द्धमानाय
सगौतमाय [वषट्] ॥

स्वामिन(न्) ! प्रथमयोगिने भगवते स्वाहा । पुण्डरीकाय स्वाहा ।
मरुदेवायै स्वाहा । नाभये स्वाहा । ब्राह्म्यै स्वाहा । सुन्दर्यै स्वाहा । मरीचये
स्वाहा । श्रीयांसाय स्वाहा । वर्द्धमानाय सगौतमाय स्वाहा ॥

स्वस्ति मे सु(स)परिकराय । स्वस्ति यजमानाय सपौत्राय । स्वस्ति
राज्ञे । स्वस्ति प्रजाभ्यः । स्वस्ति साधुसङ्घाय । स्वस्ति यजमानाय(मान)
पूर्वजैभ्यः । वषट् यजमानपूर्वजैभ्यः । स्वाहा यजमानपूर्वजैभ्यः ।
स्वाद्वय(स्वधा) यजमानपूर्वजैभ्यः ॥

स्वामिन् ! श्रेयांससद्गनि रसालरसेन कृतपारणस्य यजमानस्य
सपुत्रपौत्रस्य ट(?) भूयात् । तथा श्रीह्रीधृतिकीर्तिकान्तिबुद्धिमेधाः सिद्ध्यन्तु
भवत्प्रसादेन । मर्ति देही(हि) । गर्ति देही(हि) । श्रियां(यं) देही(हि) ।
कल्याणं देही(हि) ॥

ॐ श्रीं एँ जये विजये जयन्ते अपराजिते सर्वार्थसिधे(द्धे) भगवति
कूष्माण्ड चक्रेश्वरि शासनदेवते गोमुखयक्षराजप्रिये ! देहि मे वरम् । सम्पादय
यजमानस्य वाञ्छितम् ॥

रोहिणी-प्रज्ञप्ती-वज्रशृङ्खला-वज्राङ्कुशी-चक्रेश्वरी-नरदत्ता-काली-
महाकाली-गौरी-गान्धारी- सर्वास्त्रमा(म)हाज्वाला - मां(मा)नवी-
वैरोट्य(ट्या) - अच्छुप्ता - मानसी - महामानसीति षोडशविद्यादेव्यः ।
कुलदेवी - सरस्वती- महालक्ष्मी - महामाया - तारा - त्रिपुराऽम्बिका -
पद्मावती - क्षेत्रदेवता - शान्तिदेवता - गणपति - ब्रह्मशान्ति - सर्वानुभूति
- गण(णि)पिटक - गोमुखप्रमुखा यक्षा(ः) । हरिहरब्रह्मादयो देवा(ः) ।
शक्रद्या लोकपाला(ः) । सूर्यसोमाङ्गारकबुधबृहस्पतिशुक्रशनि(नै)श्वरराहुकेतवो
ग्रहाः । प्रभो ! तवानुभावने(वेन) प्रसीदन्तु । सद्यो वरदा भवतु(न्तु) स्वाहा ॥

अमुष्मिन् संवत्सरे, अमुष्मिन् अयने, अमुष्मिन् ऋतु(तौ), अमुष्मिन्
मासे, अमुष्मिन् पक्षे, अमुकतिथौ, अमुकवारे, अमुकज्ञाते(तौ), अमुकगोत्रे,

अमुकसुतस्य, अमुकयजमानस्य पितृणां तृप्तये, प्रीतये, श्रेयोऽर्थ, गत्यर्थ
प्रारब्धमिदं तं(?) ऋषभतर्पणम् ॥

अनेन तर्पणेन तृप्यन्ति सर्व्वेऽपि पूर्वजाः पितृ-पितामह-प्रपितामहाद्या
माता-मातामहपुरस्सराश्च; पितृव्य-भ्रातृ-भ्रातृव्य-पुत्र-कलत्रप्रमु[खा] वहन-
विषसर्पव्याघ्रालर्कगजगोमहिषीहताः(ः), वैरिकार्म्मणशस्त्रप्रयोगमृताः, कृपसरः
सरिन्निमग्नाः, गिरितरुपातभग्नाः, क्षुत्पिपासादिदताः, रोगदोषकण्टक-
पाशादिकष्ट(ष्टै)श्च्युतजीविताः, धनहानि-वल्लभाविद्योगविनष्टाश्च ये बाला युवानो
वृधा(द्धा):, स्त्रियाः(यः) कुमारजटिलाः, अपुत्राः, गोत्रिणः, सहमृता रु(ऋ?)ण
सम्बन्धिनः पूर्वजन्मवैरिणः, पापा अगतिका मुद्रला भूताः, क्लेशकारिणः ।
सर्व्वेऽपि ते प्रीयन्तां प्रीयन्ताम् । ह(ह)प्यन्तु, तुप्यन्तु, मुच(ञ्च)न्तु, मत्सरं
त्यजन्तु, अवैरं भजन्तु, प्रीतिं सृजन्तु, शर्माणि लभतां(न्तां), गतिं लभतां(न्तां),
अप्रसन्नाः सुप्रसन्ना भवन्तु ॥

ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं श्रीं ऋषभस्वामिने स्वाहा ॥ अन्यच्च-मूलाऽश्लेषाग्रहण-
गण्डान्तजातस्य विषकन्या[या]श्च दोषजातं यातु यातु । कुस्वप्न -कुशकुन-
कुमुहूर्ताद्या अशुभा भावाः(ः) शुभं(भा) भवतु(न्तु) । नश्यन्तु तस्कराः ।
[त्र]स्यन्तु शत्रवः । मुह्यन्तु पन्नगाः । शोच्य(च)न्तु वैरिणः । प्रयान्तु ईतयः ।
वर्षन्तु जलधराः । फलन्तु शाखिनः । निष्पद्यतां(न्तां) कर्षणानि ।
नित्योत्सवैर्गर्ज्जन्तु(तु) पृथ्वी । प्रसीदन्तु पृथिवीभुजः । न्यायधर्माध्वनि वहन्तु
लोकाः । स्फुरन्तु सतां मन्त्राः । जायन्तां पुत्रवं(व)त्यः सत्यः(ः) स्त्रियः ।
स्फूर्ज(र्ज)तु धर्मः । श्रवंति(तु) क्षीराणि गावः । गायन्तु गेहे गेहे मङ्गलानि
मृगाक्ष्यः । नृत्यन्तु जिनालये भावसाराः । सिद्धयन्तु पुण्यवतां मनोरथाः ।
वर्धन्तु(न्तां) श्रियः ॥ ॐ ऐं क्लीं हुँ फुट् स्वाहा ॥

शिवमस्तु सर्वजगतः, परहितनिरता भवन्तु भूतगणाः ।

[दोषाः प्रयान्तु नाशं, सर्वत्र सुखीभवतु लोकः ॥१॥]

श्री ऋषभतर्पणमिदम् ॥

अथ ऋषभतर्पणविधिः ॥

प्रसन्नेऽहि सूरिः कृतस्नानः(ः)शुचिः(ः) शुचिवस्त्रालङ्करणः प्रातरधी(र्था)
श्राद्धः सुधीर्मेध्यः(ः) गृहमेधिनः(मेधी) सौधमध्यास्य विधिज्ञः सविधीकृतः
ते-

ॐ वीर उर्ध्व ऊर्ध्वसी(शी)प्रिये सर्वसहे रत्नबीजवह्निबीजकुल
जनार्चिविस्वोपकारिणि प्रकृतिपुण्यवसुन्धरे पवित्रीभव मां पावय पावय नमोऽर्हते
स्वाहा ॥

अनेन दिक्षु वासक्षेपात् भूमिशुद्धिः(द्धिः) ॥ मृदम्भसा च कुर्यात्
शुद्धिः(द्धिः) ॥

स्वर्णरिखा-गजपद-गङ्गा-सिन्धु-सरस्वती ।

परमेष्ठिपदान्येभिः स्नानमाचमनं चरेत् ॥

स्नानाऽऽचमनमन्त्रः ॥ ततः(ः) सचन्दनः(न)स्वस्तिके स्थाले
प्रागुत्तराभिमुखं श्रीऋषभं निवेश्य गन्धाम्बुभृतं कलशं करे कृत्वा पठति-

शकैः सुमेरुशिखरे-ऽभिषिक्तं तीर्थवारिणा (यत्त्वाम्) (?) ।

पश्यन्ति स्म ये स्वामिन् ! (?) ते धन्या धरणीतले ॥१॥

सिच्यमानोऽन्वहं वृक्षः, काले फलति वा नवा ।

जिनकल्पद्रुमोऽवश्यं, वाञ्छाऽतीतफलप्रदः ॥२॥

स्नानमन्त्राः ॥

यदा बाल्ये त्वया पीतं क्षीरं क्षीराम्बुधेः प्रभो ! ।

तद्वद् मन्यस्व गोस्वामिन् ! गोक्षीरं मदुपाह(ह)तम् ॥३॥

दूध(दुग्ध) स्नानमन्त्रः ॥

सत्त्वं सत्त्वनिधेस्तस्य तापितं परमामृतम् ।

घृतं तवाङ्गस्पर्शेन, शीतीभवितुमिच्छति ॥४॥

घृतस्नात्रम् ॥

यथा श्रेया(यां)सराजस्य, रसस्ते श्रेयसेऽभवत् ।

स्नात्रे पवित्र(त्रि)तस्तद्वत्, प्रीयते भवतु प्रभोः ॥५॥

इक्षुरसस्नात्रम् ॥

पादयोरौषधीनेता, लुठति स्म तवाऽन्वहम् ।
इति(ती)व सर्वौषधयः, स्वामिभक्त्या “दुहौ दोष-
मपहंति स्म चंदन ॥६॥ (चन्दनकिरेः) ॥ (?) १

सर्वौषधीस्नात्रम् ॥

लगित्वाऽङ्गे जिनेन्द्रस्य, नित्यामोदसुनिर्मलः ।
“निजं(जां)निफ(ष्फ)लता(तां) पुरा जग्मुः(ः) सुमनसः
कोटिशः स्वयमर्हत्तम् ।
नामसाम्यागुणोद्गुणोदबधा नीयन्ते तु जनाजनैः ॥७॥ (?)” २

पुष्पारोपणम् ॥

न क्षतं क्ष(क्षि)तिपीठेऽपि स(?)चलितं(ते) तस्य जायते ।३
पुरा(र)स्तादार्हतो भक्त्या, यो मुञ्चत्यक्षतोच्चयम् ॥८॥

अक्षतढौकनम् ॥

चैतन्यं सुकुले जन्म वैदुष्यं जीवितं धनम् ।
सफलीक्रियते सर्व्वे(र्व्व), जिनाग्रे फलढौकनात् ॥९॥

फलम् ॥

रराज जिनराजस्य धूपध्यां(ध्या)नलिनं (?)वपुः ।
सुपर्वपर्वतस्येव, जलदालिगतं शिरः ॥१०॥

धूपं(पः) ॥

नैवे(र्वे)द्यं जायते किञ्चित्, प्राणिनस्तस्य कर्हिचित् ।
नैवेद्यं वीतरागस्य यः कल्पयति कल्पचि(वि)त् ॥१॥

नैवेद्यम् ॥

विधिरुत्तारणी कार्षते (ण्यकार्षुः ?) पञ्चापि सुरशाष(खि)नः ।
पञ्चदीपालिदम्भेन, तव दानविमा(मो)हिताः ॥१३॥

आरात्रिकम् ॥

दीपस्त्वमेव गोस्वामिन् ! विश्वमोहतमोहरः ।

दीपो मङ्गलदम्भात् ते, सुरैरुत्तारणे कृतः ॥१४॥

मङ्गलदीपः ॥

ततोऽर्हतः पुरस्तात् पुष्पाक्षतफलनालिकेरपूगमुद्रापूर्य पूर्णकलशं
[सं]स्थाप्य श्रीऋषभतर्पणमन्त्रं स्मरन्क्षतकलशाम्बुधारया कलशं पूरयेत् ।
ततो मुनिनाहूय (नीन् आहूय) पादान् प्रक्षाल्य मिष्टान्नपानवस्त्राद्यैः प्रतिलाभ्य
भक्तिप्रह्वः श्राद्धः पठति-

यथा वासोऽर्हते दत्त(त्तं), दीक्षाकाले बिडौजसा ।

तथा मुनिभ्योऽहमपि, ददामि स्वामिवत्सलः ॥१॥

ॐ पितरः साधुरूपेण(ण) भवतु(न्तु) परमेश्वराः ।

स्वस्मै स्थानाय गच्छन्तु, प्रसन्ना मम भक्तिः ॥२॥

पूजाविसर्जने ॥

इदं ऋषभतर्पणं यः समृद्धो(द्धो) ग्र(गृ)ही वर्षमध्ये वारद्वयं कारयेत्,
तस्य विपुला वर्द्धते(न्ते) श्रियः । श्रीशत्रुञ्जये प्र(प्रि)याल(लू)मूले कुर्वतः
पूर्वजां गतिं लभन्ते, दोषोपशमः स्यात् । बिम्बस्थापने, देवभोज्ये, विवाहादौ
च कुर्वतः सर्वकार्यसिधिः(द्धिः) । पुत्रिकोत्पत्तौ पुत्रप्राप्तिः । अलाभे लाभः ।
खलार्थे खलोपशमः स्यात् । नित्यं यः पठ्यमानं शृणोति तस्य यात्राफलं
भवेत् ॥

इति श्रीऋषभतर्पणविधिः(ः) सम्पूर्णः ॥छः ॥

